

Кісінь М. І.

провідний науковий співробітник

*відділу інвестиційного і матеріально-технічного забезпечення
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»*

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-290-9-11>

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ РІЗНИХ ГРУП АГРОВИРОБНИКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Аграрне виробництво України розвивається на основі багатокладності по різних за розмірами групах суб'єктів господарювання. Вони переважно орієнтовані на різні ринки, що певною мірою стримує прояви гострої ринкової конкуренції. Багатоукладність є важливою умовою сталого розвитку національного агровиробництва, а в умовах нестабільності послаблює негативний вплив її чинників. Найбільше це стосується сільськогосподарських виробників, частка яких у капітальних інвестиціях перевищує 98%.

Інвестиції у сільське господарство мають загальнонаціональне значення. Дослідження з використанням методу регресії показали, що зміни в капітальних інвестиціях у сільське господарство у 2015–2021 рр. на 50 % визначали варіацію валової доданої вартості по усій економіці держави.

Ознаки нестабільності в розвитку національного агровиробництва виразно проявляються у змінах капітальних інвестицій за 2010–2021 рр., перерахованих з метою співставності у ціни 2021 р. Динаміка цих показників характеризується такими особливостями: 2009–2010 рр. – інвестиційна криза, викликана світовою фінансовою кризою; 2011 р. – післякризовий сплеск інвестицій у відкладені на час кризи інвестиційні проекти; 2012–2013 рр. – уповільнення інвестиційної діяльності через дії тодішньої влади у сфері економіки; 2014–2015 рр. – спад інвестицій через війну; 2016–2017 рр. – високі темпи приросту інвестицій після стабілізації військової ситуації на Донбасі, зростання світових цін на сільськогосподарську продукцію та очікувань інвесторів; 2018 р. – уповільнення інвестиційної діяльності через вибори і заміни владних команд; 2019–2020 рр. – інвестиційний спад і криза внаслідок

погіршення умов інвестування; 2021 р. – після кризова активізація інвестиційної діяльності; 2022 р. – чергова інвестиційна криза, викликана широкомасштабною військовою агресією [1]. Тобто, різноманітні чинники нестабільності, що мали місце в державі з 2010 р., негативно позначалися на інвестиційній діяльності в агровиробництві, що стримувало розвиток як його, так й усієї економіки. Характер змін динаміки інвестицій у агровиробництво в досліджуваному періоді визначали зовнішні для нього чинники.

Якби інвестиційних спадів і криз, які мали місце в сільському господарстві у 2013–2015 і 2019–2020 рр., вдалося уникнути, обсяги капітальних інвестицій у сільське господарство в цінах 2020 р. щорічно зростали б на 11 млрд грн. За попередніми розрахунками, у 2022 р. через війну національне сільське господарство недоотримало 38 млрд грн або \$1 млрд капітальних інвестицій.

Нестабільність по іншому впливала на різних груп агровиробників. Якщо частка капітальних інвестицій великих сільськогосподарських підприємствах у 2010 р. становила 5,6 %, середніх – 75,2, а малих – 19,2, з них мікропідприємств – 3,5 %, то в 2021 р. – відповідно 15,8, 51,6, 32,6 і 2,1 %. Великі підприємства були стійкішими до несприятливих умов у періоди інвестиційних спадів і криз. Їх частка в загальних по сільському господарству обсягах капітальних вкладень у несприятливі періоди зростала до 15–18 %, а в сприятливі, навпаки, зменшувалася до 6–7 %. Питома вага їх вкладень у середньому за 2019–2021 рр. зросла до 16 %. Частка середніх за розмірами підприємств у капітальних інвестиціях стабільно зменшувалася з 75 до 50 %, то їх питома вага малих підприємств у період 2010–2016 рр. стабільно зростала з 19 до 44 %, а в наступні 2017–2021 рр. скорочувалася до 32 %. Аналогічна тенденція була й по мікропідприємствах – спершу зростання з 4 до 12 %, а потім спад до 2 % [2]. Нестабільність у сільському господарстві найбільш стримувала інвестиції малих і середніх агровиробників. Вони мають менші можливості залучати інвестиційні ресурси, більше потребують державної підтримки.

Характер динаміки показників фінансового результату та інвестицій великих підприємств за 2010–2021 рр. різний. Так, тенденція зменшення частки великих господарств у фінансовому результаті з 23 % у 2010–2013 рр. до 8 % у 2019–2021 рр. супроводжувалася зростанням питомої ваги їх інвестицій з 11 до 13 % [3]. Вірогідними причинами, які в умовах скорочення обсягів позик і залучених коштів зумовлюють таке протиріччя можуть бути приховування великими агрокомпаніями

прибутків, збитковість державних агрокорпорацій, реалізація їх інвестиційних проектів з тривалими строками окупності тощо.

Значніше зниження інвестиційної активності малих і середніх агропідприємств в останні роки зумовлено негативною дією сукупності зовнішніх чинників, що спричинили погіршення умов їх економічної діяльності та збуту продукції, зменшення власних і залучених джерел фінансування інвестицій, зокрема кредитного забезпечення, скорочення обсягів державної підтримки, а також значне зростання інвестиційних ризиків. Переважну частину виробленої продукції малі підприємства реалізують ринковим посередникам за порівняно нижчими цінами. У них вищі ризики втрати продукції й майна внаслідок рейдерських захоплень, менші можливості кредитування й отримання державної підтримки.

Підтримку розвитку малого і середнього агробізнесу в умовах нестабільності доцільно здійснювати за напрямками, що сприяють: розвитку фермерських господарств та інших малих суб'єктів господарювання, їх підприємництва та кооперації; виробництву конкурентоздатної, з доданою вартістю, нішевої, органічної та збалансованої агропродукції. Важливими чинниками розвитку малого підприємництва є часткова компенсація вартості техніки та обладнання національного виробництва; підтримка розвитку важливих дефіцитних видів виробництв, зокрема тваринницької продукції в селянських господарствах, фінансова підтримка розвитку садівництва виноградарства та хмелярства, створення фермерських господарств і стимулювання розвитку сільських територій.

По зазначених напрямках для розвитку малого і середнього агробізнесу в умовах нестабільності найважливіше значення мають заходи щодо: кредитної підтримки інноваційно-інвестиційних бізнес-планів, відновлення втрат суб'єктів підприємництва, керівниками яких є учасники АТО (ООС), розвитку тваринництва й інших видів сільськогосподарської продукції, поповнення обігових коштів, придбання основних засобів сільськогосподарського призначення, нового будівництва і реконструкції об'єктів з виробництва і перероблення сільськогосподарської продукції, зокрема сховищ для зберігання зерна, овочів та фруктів; часткового відшкодування вартості придбаних основних засобів, обладнання і великої рогатої худоби в для подальшого відтворення її поголів'я у сімейних фермерських господарствах і сільськогосподарських кооперативах, тепличних конструкцій та обладнання для ягідництва та овочівництва, племінних тварин, бджіл,

сперми, та ембріонів, мальків риб, високорепродукційного насіння плодових, ягідних та овочевих культур, мікробіологічних засобів для захисту та живлення рослин, а також сертифікації органічного виробництва; часткової компенсації вартості придбання техніки та обладнання вітчизняного виробництва, садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю, проведених робіт із спорудження шпалери, встановлення системи крапельного зрошення, нового будівництва та реконструкції холодильників, цехів первинної переробки та об'єктів із заморожування, ліній товарної обробки плодів та ягід, автоматизованих ліній з висушування плодів, ягід та хмелю власного виробництва, ліній з переробки плодів, ягід і винограду технічних сортів, техніки, механізмів та обладнання для проведення технологічних операцій у виноградарстві, садівництві і хмелярстві; бюджетних дотацій фермерським і сімейним господарствам за утримання 5 і більше корів, зареєстрованих водних об'єктів, наявних на початок року, ідентифікованих та зареєстрованих в установленому порядку кізочок, козematок, ярок і вівцematок; бюджетних субсидій на 1 га площі під нішевими культурами і з органічним виробництвом, а також молодим фермерам.

Нині в умовах війни для підтримки бізнесу уряд реалізує декілька програм, основними заходами яких є податкові пільги, використання іноземних грантів та учбові заходи. Проте ці програми підтримки прийняті не спеціально для малого, а усього бізнесу, тому не виключено що основні вигоди від податкових пільг отримає великий олігархічний і пов'язаний з владою бізнес. З іноземними коштами теж саме. Заходи цих програм недостатні для розвитку малого бізнесу, зокрема й у сільському господарстві.

Підтримка і стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів малого агробізнесу в умовах нестабільності, зокрема й війни, має бути одним з найважливіших завдань сільськогосподарської політики держави. В умовах обмежених ресурсів цю підтримку слід здійснювати переважно шляхом часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, особливо для малих агровиробників, кредитної підтримки інвестиційних проектів малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників у розмірі 50–70% кредитної ставки уповноваженого комерційного банку, а також через інші економічні й фінансові механізми та організаційні заходи.

Література:

1. Капітальні інвестиції (2010–2021). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Капітальні інвестиції підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2020). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2021). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.